

Stanisława Nazaruk

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

 <https://orcid.org/0000-0001-5620-3980>

Joanna Marchel

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

 <https://orcid.org/0000-0003-3748-5219>

Ewa Tokarewicz

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

 <https://orcid.org/0000-0002-8754-1496>

Edukacja przedszkolna w Polsce – od transformacji ustrojowej do współczesności

Wprowadzenie

System oświaty w Polsce przez cały okres powojennej historii poddawany była różnego rodzaju reformom i eksperymentom. Przeprowadzano zarówno reformy systemowe, jak i programowe. Jednakże dopiero rozpoczęta w 1989 roku reforma ustrojowa, która przywróciła instytucję samorządu terytorialnego jako podstawowej jednostki demokratycznego państwa, spowodowała odpolitycznienie oświaty i wprowadziła decentralizację zarządzania szkołami, placówkami oświatowymi, w tym przedszkolami. Po 1989 roku samorząd, a nie tylko administracja rządowa, przejął odpowiedzialność za poziom i stan oświaty. W ustawie o samorządzie terytorialnym¹ z 8 marca 1990 roku w art. 7 ust. 1 pkt 8 zapisano, że do zadań własnych gminy należą zadania z zakresu oświaty, w tym zadania szkół podstawowych, przedszkoli i innych placówek oświatowych. W pierwszym okresie reformy gminy przejęły prowadzenie tylko przedszkoli. Szkoły podstawowe miały obligatoryjnie zostać przejęte przez samorządy w 1995 roku.

¹ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym. Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95, art. 7, ust. 1, pkt 8.

W omawianym okresie podstawowymi celami i zadaniami w ramach reformy systemu oświaty było:

- ustanowienie nowych ram prawnych dla funkcjonowania szkół i placówek oświatowych;
- sformułowanie ogólnych celów i priorytetów nowoczesnej, stojącej u progu XXI wieku polityki oświatowej odpowiadającej potrzebom młodego pokolenia żyjącego w warunkach otwarcia się na współczesne wyzwania cywilizacyjne;
- zdiagnozowanie stanu oraz potrzeb szkół i jednostek samorządu terytorialnego, a także udzielanie im pomocy w osiągnięciu stawianych celów i priorytetów;
- wyznaczenie standardów edukacyjnych zapewniających ogólnopolskie kanony kształcenia wraz z zewnętrznymi formami weryfikacji.

Pierwszy etap wprowadzania zmian odbywał się z pominięciem edukacji przedszkolnej. Trudna sytuacja ekonomiczna gmin, a także pierwsze bardzo wyraźne symptomy niżu demograficznego w oświacie przyniosły niepopularne społecznie decyzje dotyczące likwidacji przedszkoli. Proces ten miał wręcz lawinowy charakter na terenach wiejskich, szczególnie popegeerowskich. Wielu autorów analizujących kwestie związane z organizacją edukacji przedszkolnej, szczególnie od okresu potransformacyjnym do dziś, zwraca uwagę, że lata dziewięćdziesiąte minionego wieku to zły okres w historii tych placówek, kojarzony głównie z ich likwidacją. W latach 1990–1999 liczba przedszkoli spadła o 29%, a na terenach wiejskich nawet o 38%. Według danych Fundacji Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego, w 2008 roku, a więc już w okresie wdrażania kolejnego etapu reformy oświaty, w niektórych województwach, szczególnie we wschodniej części Polski, były gminy, w których w ogóle nie było przedszkoli. Na przykład w województwie podlaskim aż 75,5% gmin nie oferowało najmłodszym dzieciom edukacji przedszkolnej innej niż w oddziałach przedszkolnych dla dzieci sześciolletnich².

Do terenów z bardzo ubogą siecią przedszkoli należały na początku XX wieku także województwa: warmińsko-mazurskie – ponad 50% gmin bez przedszkoli, lubelskie – ponad 40% gmin bez przedszkoli, mazowieckie (z wyłączeniem miasta stołecznego Warszawy) – 41% gmin bez przedszkoli. Dobrą sytuację gmin pod względem liczby przedszkoli odnotowano natomiast w takich województwach, jak opolskie, wielkopolskie czy śląskie³.

² *Dobry start. Fundacja Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego. Informator MEN 2008.*

³ W. Marchlewski: *Edukacja przedszkolna na terenach wiejskich – studia przypadku*. W: P. Swianewicz et al.: *Edukacja przedszkolna. Polityka*

Zgodnie ze Sprawozdaniem Komisji Europejskiej pt. *Modernizacja systemów edukacji i szkoleń: ważny wkład na rzecz dobrobytu i spójności społecznej w Europie* opublikowanym w 2006 roku, Polska znalazła się w grupie państw europejskich o najniższym wskaźniku upowszechniania wychowania przedszkolnego czterolatków (otrzymała najniższą ocenę)⁴.

Warto również wspomnieć o sytuacji przedszkoli i edukacji przedszkolnej w okresie poprzedzającym transformację systemową w Polsce. W czasach PRL przedszkola pełniły istotną funkcję – służyły jednak nie tylko edukacji dzieci młodszych i opiece nad nimi. Funkcjonowanie tego typu placówek miało wymiar zgoła polityczno-ideologiczny, szczególnie w pierwszym okresie budowania tak zwanej demokracji ludowej. Otwieranie nowych przedszkoli (przede wszystkim w dużych miastach i aglomeracjach przemysłowych, gdzie powstawały tak zwane przedszkola fabryczne lub prowadzone przez Towarzystwo Przyjaciół Dzieci) miało w praktyce uwiarygodniać tezę o równouprawnieniu kobiet, które masowo zaczęły podejmować pracę zawodową. Podobnie było na terenach wiejskich, gdzie placówki przedszkolne organizowane były głównie przy dużych Państwowych Gospodarstwach Wiejskich.

Programy wychowania przedszkolnego okresu PRL zdominowała socjalistyczna myśl pedagogiczna. Początek lat siedemdziesiątych przyniósł zmiany w wewnętrznej polityce kraju, które w następnych latach przełożyły się na próby reformowania różnych dziedzin życia społecznego, w tym oświaty. Sytuacja przedszkoli w tamtym okresie była bardzo trudna zarówno ze względu na chroniczne niedofinansowanie tej sfery oświatowej, jak i ze względu na potężną falę wyżu demograficznego – do żłobków, przedszkoli, szkół uczęszczało bardzo wiele dzieci. Na mocy uchwały sejmowej z 13 października 1973 roku wprowadzono w całym kraju powszechne wychowanie przedszkolne dla dzieci sześciolletnich. Miał to być pierwszy etap upowszechniania wychowania przedszkolnego w Polsce⁵. We wspomnianym okresie dostęp do edukacji przedszkolnej był bardzo utrudniony z powodu niewystarczającej liczby miejsc w placówkach. Przyjęcie dziecka do przedszkola regulowały ogólnie ustalane kryteria, na przykład pochodzenie społeczne dziecka, warunki materialne rodziców.

samorządów gminnych w zakresie edukacji przedszkolnej. [Biblioteczka Oświaty Samorządowej. [Nr] 4]. Red. P. Swianiewicz. Warszawa: ICM UW Wydawnictwo ICM – Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytet Warszawski, 2012, s. 245.

⁴ Podają za: ibidem, s. 250.

⁵ J. Krasuski: *Historia wychowania*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1985, s. 232.

Sytuację przedszkoli w Polsce na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych zdeterminowały nie tylko zmiany systemowe zachodzące w kraju, lecz także niż demograficzny. Ze względu na zachodzące w tym okresie zmiany w strukturze ludności odnotowano spadek udziału dzieci w edukacji przedszkolnej. W grupie dzieci w wieku od 3 do 6 lat wskaźnik skolaryzacji w latach 1990–1993 spadł z poziomu 48,2% do 43,6%, by w 1999 roku wzrosnąć do 50,8%. W grupie dzieci od 3 do 5 lat sytuacja wyglądała jeszcze gorzej: spadek z 31% do 25% w latach 1991–1993, a potem wzrost do poziomu 34% w 1999 roku.

Wskaźniki skolaryzacji były jeszcze niższe w gminach wiejskich: w grupie dzieci w wieku 3–5 lat wskaźnik spadł z 17,8% w 1990 roku do 13,6% w 1993 roku, a w 1999 roku nie osiągnął nawet poziomu z początku dekady (15,7% w 1999 roku)⁶.

Miejsce edukacji przedszkolnej w reformowanym systemie oświaty

Warto podkreślić, że począwszy od 2000 roku, w polskim systemie oświaty, w tym w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, następują duże zmiany. Ciągłe jednak niektórym zmianom organizacyjnym i programowym towarzyszy burzliwa społeczna dyskusja.

Wejście Polski do Unii Europejskiej, a także nowe priorytety w praktyce edukacyjnej, będące między innymi konsekwencją akcesji naszego kraju do UE, stworzyły korzystniejsze warunki i perspektywy dla edukacji przedszkolnej.

Po pierwsze, gminy coraz powszechniej i skuteczniej zaczęły sięgać po fundusze unijne na finansowanie opieki i edukacji przedszkolnej, szczególnie w sferze inwestycji. Po drugie, Ministerstwo Edukacji Narodowej opracowało i stopniowo zaczęło wdrażać program upowszechniania wychowania przedszkolnego oraz obniżenia wieku obowiązku szkolnego. Te nowe zadania systemowe i programowe w zakresie edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej wymagały od państwa, zarówno na szczeblu centralnym, jak i samorządowym, znacznego wysiłku finansowego oraz organizacyjnego.

W latach 2009–2012 pozyskiwano znaczne środki finansowe z funduszy europejskich na dofinansowanie przygotowania szkół do wprowadzenia w praktyce nowej podstawy programowej wychowania

⁶ Główny Urząd Statystyczny: *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2017/2018*. 30.11.2018. Warszawa–Gdańsk 2018. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/oswiata-i-wychowanie-w-roku-szkolnym-20172018,1,13.html> [5.06.2019], s. 30–33.

przedszkolnego⁷, a także stworzenia przyjaznych i bezpiecznych warunków do realizacji obowiązkowej edukacji przedszkolnej dzieci pięcioletnich i szkolnej – dzieci sześciioletnich.

Dzieci sześcioletnie, które rozpoczęły naukę w klasie I szkoły podstawowej, zostały objęte subwencją oświatową dla gmin. Począwszy od 1 września 2013 roku, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Ministerstwo Finansów wsparły samorządy także w zakresie finansowania edukacji przedszkolnej. Do tej pory zadanie upowszechniania wychowania przedszkolnego finansowane było głównie z dochodów własnych gmin oraz opłat ponoszonych przez rodziców. Na opłaty rodziców składają się opłaty za każdą godzinę pobytu dziecka w przedszkolu ponad limit bezpłatnych godzin wyznaczonych koniecznością realizacji wymienionej podstawy programowej oraz opłaty za wyżywienie. Od 2013 roku rodzice nie ponoszą już kosztów za tak zwane zajęcia dodatkowe, na przykład zajęcia z rytmiki czy naukę języka angielskiego. Wszystkie te zadania przedszkole ma obowiązek świadczyć dzieciom w trakcie zajęć wynikających z realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego.

Wydanie przez Ministra Edukacji Narodowej rozporządzenia w sprawie udzielania gminom dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie zadań w zakresie wychowania przedszkolnego⁸ było konsekwencją zmian zawartych w art. 14d ust. 10 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty⁹, wprowadzonych ustawą z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw¹⁰. Przepisy regulowały tryb i zasady udzielania dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie zadań w zakresie edukacji przedszkolnej w przeliczeniu na jedno dziecko korzystające z różnorodnych form edukacji przedszkolnej w ramach rządowego zadania: Zwiększenie dostępności wychowania przedszkolnego. Rodzice, a także samorządy lokalne z zadowoleniem przyjęli te pierwsze symptomy

⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Dz.U. 2012, poz. 977, później zmienione na: Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Dz.U. 2014, poz. 803.

⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 sierpnia 2013 r. w sprawie udzielania gminom dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie zadań w zakresie wychowania przedszkolnego. Dz.U. 2013, poz. 956.

⁹ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. Dz.U. 1991, nr 95, poz. 425.

¹⁰ Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw. Dz.U. 2013, poz. 827.

pomocy państwa w realizacji zadań z zakresu edukacji przedszkolnej, która do tej pory głównie była obciążeniem finansowym dla gmin i rodziców. Wcześniej wysokość opłat za pobyt dziecka w przedszkolu była w kraju zróżnicowana i zależała wyłącznie od decyzji rady gminy. Rządowy program *Przedszkole za złotówkę* przyniósł bardzo pozytywny efekt w zakresie popularyzacji edukacji przedszkolnej i został szczególnie dobrze oceniony przez rodziców.

Kolejnym etapem pomocy państwa w realizacji tak ważnego zadania, jakim jest edukacja przedszkolna, było objęcie od 1 stycznia 2017 roku subwencją oświatową dzieci sześciolletnich realizujących obowiązki przygotowania przedszkolnego – bez względu na miejsce odbywania tego przygotowania. W algorytmie podziału subwencji oświatowej na 2017 rok na każdego sześciolatka naliczono średnią kwotę subwencji miesięcznej w wysokości około 4 300 zł¹¹. Warto także zauważyć, że od 2018 roku dotowanie przedszkoli z budżetu państwa odbywa się na nowych zasadach, które mają na celu uproszczenie i kompleksowe uregulowanie kwestii związanych z subwencjonowaniem i dotowaniem edukacji przedszkolnej z budżetu państwa.

Pomoc finansowa otrzymywana przez polskie przedszkola jest jednak mniejsza niż wsparcie tych instytucji w krajach Unii Europejskiej i wydaje się ciągle niewystarczająca. Należy mieć nadzieję, że jest to początek drogi w zakresie realizacji przyszłej strategii upowszechniania edukacji przedszkolnej.

Warto podkreślić, że podjęte przez polski rząd działania w zakresie wsparcia finansowego placówek przedszkolnych są konsekwencją obowiązujących dyrektyw Komisji Europejskiej. Już w 2000 roku Komisja przyjęła strategię lizbońską, w której jednym z celów społecznych było objęcie opieką prorończiną przynajmniej 90% dzieci w wieku od 3 lat do osiągnięcia wieku szkolnego. Polska po wejściu do Unii Europejskiej w 2004 roku została zobligowana do realizacji tej strategii do 2010 roku. „W tzw. Starej Unii ten cel osiągnęło osiem państw: Belgia, Dania, Francja, Niemcy, Irlandia, Szwecja, Hiszpania i Włochy”¹².

Jednym z najważniejszych celów europejskiej strategii *Europa 2020* jest zapewnienie wszystkim najmłodszym Europejczykom dobrego startu życiowego poprzez upowszechnienie wysokiej jakości wczesnej

¹¹ Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 kwietnia 2017 r. w sprawie udzielania gminom dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie zadań w zakresie wychowania przedszkolnego. Dz.U. 2017, poz. 875.

¹² A. S o b o t k a: *Edukacja przedszkolna w wybranych krajach europejskich*. W: *Edukacja przedszkolna. Polityka samorządów gminnych w zakresie edukacji przedszkolnej...*, s. 215.

edukacji i opieki. Polska przystąpiła do realizacji zadań wynikających z obrania takiego celu. W opublikowanym pięć lat temu raporcie Eurydice: *Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w Europie 2014*, zaprezentowano postępy poszczególnych krajów w osiąganiu wspólnych celów w tej dziedzinie; stwierdzono, że Polska odnotowała wyraźny postęp w zakresie objęcia opieką przedszkolną dzieci od 4. roku życia¹³. W „roku 2011 [Polska – S.N., J.M., E.T.] zapewniła miejsca w przedszkolach 78,4 proc. dzieci w tym wieku. [...] ten sam wskaźnik w roku 2001 wynosił dla naszego kraju 58,5 proc.”¹⁴. We wspomnianym raporcie zwrócono także uwagę, że wszystkie kraje UE wyznaczają dla edukacji przedszkolnej „cele edukacyjne związane z postępami i rozwojem intelektualnym dziecka. Cele te są określane w oficjalnych krajowych regulacjach, obowiązujących we wszystkich placówkach i mających na celu poprawę warunków edukacji i opieki”¹⁵. Większość krajów formułuje także zalecenia dotyczące podejścia stosowanego w pracy z dziećmi. „Wynika ono z modelu polityki prorodzinnej, który zakłada selektywne świadczenie usług społecznych bezpłatnych, gdzie priorytetem jest opieka wewnątrzrodzinna oparta o system ulg podatkowych”¹⁶.

W dokumencie opracowanym przez Eurydice zwraca się ponadto uwagę na kwestie oceny postępów dzieci w kontekście gotowości szkolnej: „W większości krajów ocenia się postępy dzieci i przywiązuje zasadnicze znaczenie do przejścia z edukacji przedszkolnej do szkoły podstawowej. Ocena postępów podopiecznych to zadanie kadry nauczycielskiej. Ocena ta ma na celu identyfikację potrzeb dzieci i ewentualnych problemów oraz docelowo ewaluację skuteczności procesu dydaktycznego i opiekuńczego. W wszystkich krajach postępy dzieci są regularnie obserwowane i oceniane. [...] Kilka krajów [w tym Polska – S.N., J.M., E.T.] wyznaczyło własne kryteria tak zwanej gotowości szkolnej. Dzieci, które nie spełniają tych kryteriów, nie są przyjmowane do szkoły podstawowej, nawet jeśli osiągnęły odpowiedni wiek”¹⁷.

¹³ Komisja Europejska//EACEA/Eurydice: *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe – 2014 Edition. Eurydice Report (Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w Europie, 2014, Raport Eurydice)*. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej. https://eurydice.org.pl/wp-content/uploads/2015/03/PL_KD_ECEC2014.pdf [12.05.2019].

¹⁴ M. Górowska-Fells: *Wczesna edukacja i opieka nad dziećmi w Europie – nowy raport Eurydice*. „Języki Obce w Szkole” 2014, nr 3. http://jows.pl/sites/default/files/fells_0.pdf [5.06.2019], s. 6.

¹⁵ Ibidem, s. 8.

¹⁶ B. Balcerzak-Paradowska: *Ogólne tendencje w polityce rodzinnej UE*. „Biuletyn RPO – Materiały nr 67” [Warszawa 2009], s. 17.

¹⁷ M. Górowska-Fells: *Wczesna edukacja i opieka nad dziećmi w Europie – nowy raport Eurydice...*, s. 8.

Edukacja przedszkolna w wybranych krajach Unii Europejskiej

W krajach należących do Unii Europejskiej podejścia do organizacji edukacji przedszkolnej są różne, jednakże cel strategiczny jest wspólny i stanowi wypadkową osiągnięć dzieci i etapu rozwoju systemów zarówno edukacyjnych, jak i społecznych. W niektórych krajach unijnych spotyka się nadal tradycyjne – tak zwane szkolne – podejście do edukacji, w którym przedszkole uważane jest głównie za miejsce rozwijania umiejętności związanych z czytaniem, pisanem, liczeniem, czyli takich umiejętności, które będą rozwijane w szkole. Coraz powszechniejsze jest jednak tak zwane podejście pedagogiczne, wedle którego wspomniane umiejętności są naturalnie osiąmane przez dziecko w procesie jego ogólnego rozwoju społeczno-emocjonalnego, a to na ten rozwój kładzie się w edukacji przedszkolnej szczególnie nacisk. Koncepcja pedagogiczna opracowana przez Marię Montessori jest klasycznym potwierdzeniem słuszności podejścia pedagogicznego¹⁸.

Innym przykładem podejścia pedagogicznego w edukacji przedszkolnej jest pedagogika waldorfska; wedle tej koncepcji, każde dziecko rozwija się indywidualnie, ważniejsze od sztucznego, przyspieszonego stymulowania pamięci i procesów myślowych dziecka jest wspomaganie jego rozwoju we wszystkich sferach: sferze uczuć, woli, myślenia. Dzieci, jak uważa się w pedagogice waldorfskiej, uczą się „całym ciałem”, a nie tylko głową. Nauka ta odbywa się poprzez naśladowanie osoby dorosłej, wykonywanie codziennych prac, aktywności artystyczne. Gdy w naukę zaangażowany jest cały organizm, dziecko rozwija się równomiernie i harmonijnie¹⁹.

W edukacji przedszkolnej rozpowszechniony jest także model, który zakłada strategię ukierunkowaną na dziecko – w modelu tym preferuje się prowadzenie edukacji przedszkolnej w formie zinstytucjonalizowanej (model standardowy). To rozwiązanie obejmuje opiekę nad dzieckiem w placówce zgodnie z tradycyjnymi formami opieki.

Warto w tym miejscu przedstawić trzy spośród modeli edukacji przedszkolnej realizowanych przez różne państwa unijne, w których edukacja ta jest na wysokim poziomie.

¹⁸ I. Zwierzchowska, M. Maciąg: *Pedagogika Marii Montessori dla nauczycieli i studentów*. „Wychowanie na co Dzień” 1999, nr 10, s. 49–50.

¹⁹ I. Sikorska: *Rozwój dziecka w przedszkolu. Stymulujące wartości wybranych systemów edukacyjnych*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010.

Francja

We Francji dawno zauważono, że uczęszczanie dziecka do przedszkola od wczesnych lat ma niebagatelny wpływ na przyszły emocjonalny rozwój dziecka, a także jego osiągnięcia. „We Francji już od 1989 r. zagwarantowano miejsce w przedszkolach dzieciom od 3. roku życia. Dziś do francuskich przedszkoli uczęszczają wszystkie dzieci w wieku od 3 do 6 lat oraz 35% 2-latków”²⁰. We francuskich przedszkolach dominuje podejście szkolne, co oznacza, że działania edukacyjne nakierowane są na osiągnięcie przez dzieci umiejętności i wiedzy niezbędnych w dalszej edukacji (szkolnej), której przedszkole jest pierwszym etapem. Za system edukacji przedszkolnej we Francji odpowiada głównie państwo, które ustala obowiązujący dla wszystkich przedszkoli program nauczania, zatrudnia i finansuje zatrudnienie nauczycieli, odpowiada za ewaluację pracy przedszkoli.

Szwecja

W Szwecji opieka instytucjonalna nad małym dzieckiem jest jednym z podstawowych zadań państwa. W tym kraju samorządy bez zbędnej zwłoki muszą zapewnić miejsce opieki wszystkim dzieciom już od 1. roku życia. Od 2005 roku także dzieci osób bezrobotnych i przebywających na urlopiach wychowawczych mają prawo do opieki instytucjonalnej. Szwecję cechuje długa tradycja wyrównywania szans dzieci kierowanych do systemu szkolnego. „Źródłem tej tradycji jest idea wyrównywania szans dzieci z różnych środowisk, szczególnie zaniedbanych materialnie i wychowawczo. Duże zasługi w promocji tej idei oraz wdrożeniu publicznych usług opiekuńczo-wychowawczych jako instytucji powszechnych i bezpłatnych przypisuje się A. Myrdal, zasłużonej dla rozwoju szwedzkiej polityki społecznej”²¹.

Włochy

O wiele bardziej zróżnicowany niż we Francji i w Szwecji jest system edukacji przedszkolnej we Włoszech. „Wynika on z modelu polityki prorodzinnej w tym kraju, który zakłada selektywne świad-

²⁰ A. Sobotka: *Edukacja przedszkolna w wybranych krajach europejskich...*, s. 216.

²¹ S. Golińska: *Polityka społeczna. Koncepcje – instytucje – koszty*. Warszawa: Wydawnictwo Poltex, 2000, s. 110.

czenie usług społecznych bezpłatnych, gdzie priorytetem jest opieka wewnątrzrodzinna oparta o system ulg podatkowych”²². W edukacji dziecka i opiece nad nim w placówkach przedszkolnych korzysta się z koncepcji szkoły Marii Montessori, ponadto „włoskie przedszkola opierają naukę przede wszystkim na zabawie. Dewizą włoskich przedszkoli jest »Niente Senza Gioia«, czyli »nic bez radości«”²³. We Włoszech większość przedszkoli samorządowych jest bezpłatna. Rodzice mogą ponosić niewielkie opłaty w zależności od osiąganych dochodów. Na sieć włoskich przedszkoli składają się nie tylko przedszkola publiczne, lecz także przedszkola prywatne, bardzo drogie i ekskluzywne. Do włoskich przedszkoli uczęszcza 98% dzieci od 3. roku życia i 100% dzieci w wieku 5 lat²⁴.

Edukacja przedszkolna w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej – podobieństwa i różnice

W polskim systemie oświatowym zachodzą zmiany podobne do tych, które zostały wdrożone w innych krajach unijnych. Podobieństwa dotyczą szczególnie powszechności edukacji przedszkolnej i jej dostępności, ale także mogą być obserwowane w sferze programowej. Na pewno wspólną płaszczyzną zmian w polskim systemie edukacji przedszkolnej i systemach innych państw jest przekonanie, że edukacja przedszkolna, szczególnie dla dzieci od 3. do 5. roku życia, stymuluje rozwój społeczno-emocjonalny dziecka, a przygotowanie do zajęć szkolnych powinno opierać się głównie na zabawie edukacyjnej. Niestety, gdy porównamy europejskie systemy edukacji przedszkolnej z systemem polskim, wyraźnie zobaczymy, że mimo wysiłków samorządów i władz centralnych w Polsce nadal jednak to rodzice i opiekunowie ponoszą większość kosztów edukacji przedszkolnej dzieci.

Warto podkreślić to, co łączy edukację przedszkolną w Polsce z tą w krajach europejskich. „W większości krajów europejskich przedszkola działają na podstawie wytycznych krajowych w zakresie programu nauczania. Zazwyczaj wytyczne są wyrazem postrzegania dziecka w danym kraju oraz wartości, które powinny być promowane przez przedszkola. Ogólnie ramy podzielone są najczęściej na kilka ob-

²² B. Balcerzak-Paradowska: *Ogólne tendencje w polityce rodzinnej UE...*, s. 17.

²³ I. Zwierzchowska, M. Maciąg: *Pedagogika Marii Montessori dla nauczycieli i studentów...*, s. 49–50.

²⁴ A. Sobotka: *Edukacja przedszkolna w wybranych krajach europejskich...*, s. 215–218.

szarów mających na celu zagwarantowane wszystkim dzieciom prawa do wysokiej jakości oświaty”²⁵.

Wspólne dziedzictwo kulturowe Europy sprawia, że istnieje konsensus co do wielu wartości, jakie powinny przyświecać edukacji przedszkolnej. Do wartości tych należą:

- zabawa jako główna aktywność dziecka;
- nacisk na rozwój społeczny i emocjonalny dziecka;
- nauczanie przez eksplorację;
- autonomia dziecka;
- współpraca z rodzicami²⁶.

Główne cele edukacyjne współczesnego przedszkola

W obowiązującej od 1 września 2017 roku zmienionej (po raz kolejny) podstawie programowej wychowania przedszkolnego²⁷ określono jego cele. Do celów tych należą:

- kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych;
- wspomaganie rozwoju mowy dziecka;
- wspieranie dzieci w rozwoju czynności intelektualnych, które stosowane są przez dzieci w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia;
- wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej dzieci;
- wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych;
- wychowanie przez sztukę;
- wspomaganie rozwoju umysłowego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych oraz edukację matematyczną;
- wychowanie dla poszanowania przyrody;
- kształtowanie gotowości do nauki czytania i pisanie;
- wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne.

Warto podkreślić, że do każdego z obszarów edukacji przedszkolnej przypisane są umiejętności, które mają być osiągnięte przez dzieci na zakończenie tego etapu edukacji. Ministerstwo Edukacji Narodowej w podstawie programowej wychowania przedszkolnego sformułowa-

²⁵ Ibidem, s. 228.

²⁶ Ibidem, s. 220.

²⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej. Dz.U. 2017, poz. 356.

ło zalecenia skierowane do nauczycieli odnoszące się bezpośrednio do pracy w przedszkolu. Wszystkie te zalecenia mają na celu wspieranie wszechstronnego rozwoju dziecka.

W pierwszym zaleceniu dla nauczycieli wychowania przedszkolnego dotyczącym organizacji zajęć w placówce zwrócono uwagę, że każda sytuacja i moment podczas pobytu dziecka w przedszkolu powinny być wykorzystywane do celów edukacyjnych i wychowawczych – chodzi o tak zwane zajęcia kierowane i niekierowane. Wszystkie doświadczenia dzieci płynące z organizacji pracy przedszkola są efektem realizacji programu wychowania przedszkolnego. Ważne są zatem zajęcia kierowane, jak i niekierowane, czyli czas spożywania posiłków, czas przeznaczony na odpoczynek i charakter tego odpoczynku, a także samodzielna zabawa.

W drugim zaleceniu zwrócono uwagę na pojęcie gotowości szkolnej. Nauczyciele powinni wykorzystywać każdą naturalnie pojawiającą się sytuację edukacyjną prowadzącą do osiągnięcia gotowości szkolnej. Sytuacje edukacyjne wywołane na przykład oczekiwaniem na poznanie liter skutkują zabawami w ich rozpoznawanie. Jeżeli dzieci w sposób naturalny są zainteresowane zabawami prowadzącymi do ćwiczeń czynności złożonych, takich jak liczenie, czytanie, a nawet pisanie, nauczyciel może przygotować dzieci do wykonywania wymienionych czynności zgodnie z fizjologią i naturą występowania tych procesów. Zgodnie bowiem z programowymi założeniami, umiejętności czytania w połączeniu z umiejętnością pisania, jak też umiejętnościami matematycznymi dziecko ma nabyć na etapie edukacji wczesnoszkolnej, czyli w klasach I–III szkoły podstawowej. Natomiast zadaniem nauczycieli przedszkoli jest kształtowanie u dzieci gotowości do opanowania tych umiejętności w szkole.

Zadaniem nauczycieli przedszkola jest – jak podkreślono w rozporządzeniu – prowadzenie obserwacji pedagogicznych mających na celu poznanie możliwości i potrzeb rozwojowych dzieci oraz dokumentowanie tych obserwacji. Opierając się na zgromadzonych wynikach diagnozy, nauczyciel przedszkola ma za zadanie opracować i zastosować w praktyce najlepszy z punktu widzenia rozwoju dziecka indywidualny program jego wsparcia. Ważnym etapem realizacji takiego programu jest przekazanie rodzicom wniosków i informacji wynikających z prowadzonych obserwacji dziecka. Rodzic bowiem ma prawo do pełnej wiedzy na temat poziomu gotowości swojego dziecka do podjęcia nauki na kolejnym etapie edukacyjnym, czyli w klasach I–III szkoły podstawowej.

Kolejnym aktem prawnym, który w praktyce ma pomóc nauczycielom przedszkola w realizacji ich zadań, jest rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy

psychologiczno-pedagogicznej²⁸. W świetle tego rozporządzenia pomoc psychologiczno-pedagogiczna w przedszkolach ma polegać na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dziecka oraz rozpoznawaniu jego indywidualnych możliwości psychofizycznych.

Na kierunki możliwego rozwoju wychowania przedszkolnego w Polsce zwraca uwagę coraz więcej specjalistów z zakresu pedagogiki przedszkolnej, a wśród nich Bożena Muchacka, która pisze: „Instytucja przedszkola publicznego winna być instytucją powszechną, obejmującą opieką także dzieci ze środowisk słabych socjoekonomicznie (dzieci osób bezrobotnych, dzieci osób pracujących we własnym gospodarstwie rolnym, dzieci z rodzin patologicznych)”²⁹. Jeżeli nakreślona wizja instytucji przedszkola w naszym kraju zostanie zrealizowana w praktyce, nie powinno być problemów z ich dostępnością. Dane statystyczne za lata 2015–2016 są optymistyczne. Do przedszkoli uczęszczało wówczas ponad 80% dzieci w wieku 5 lat, 64% dzieci czteroletnich, a około 50% trzyletnich. Natomiast wszystkie sześciolatki obligatoryjnie uczęszczały do przedszkoli i do tak zwanych oddziałów zerowych w szkołach podstawowych, ponieważ zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa oświatowego, objęte są rocznym przygotowaniem przed podjęciem nauki w szkole. Zatem każde dziecko sześciolatnie ma obowiązek i prawo korzystania z edukacji, gmina zaś jest zobowiązana do stworzenia optymalnych warunków organizacyjnych i instytucjonalnych do rozwoju dzieci w tym wieku.

W kontekście rozważań nad dostępnością przedszkoli w naszym kraju należy zwrócić uwagę na modele współczesnego wychowania przedszkolnego realizowane w polskich placówkach. Zdecydowanie dominuje model edukacji ukierunkowanej na dziecko, prowadzonej w formie zinstytucjonalizowanej, realizowanej w przedszkolach samorządowych, punktach przedszkolnych i oddziałach zerowych przy szkołach podstawowych. Konkurencją dla przedszkoli samorządowych są przedszkola niepubliczne, zarówno w zakresie oferty kształcenia, jak i czasu pracy w ciągu dnia oraz tygodnia. Wprawdzie już nie dominującym, ale ciągle jeszcze obecnym modelem wychowania dzieci w wieku przedszkolnym, o którym pisze wcześniej wspomniana Muchacka i który „niestety pozostawia nieraz wiele do życzenia, a dotyczy mniej więcej 1/3 polskich dzieci w wieku od trzech do sześciu

²⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach. Dz.U. 2013, poz. 532.

²⁹ B. Muchacka: *Współczesne wychowanie przedszkolne w Polsce*. „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna” 2013, vol. 1 (1), s. 7–13.

lat, jest edukacja dziecka w rodzinie”³⁰. Treści stanowiące przedmiot tak zwanej domowej edukacji bywają często przekazywane w sposób nieprofesjonalny, gdyż dziecko jest edukowane przez rodziców lub innych członków rodziny, a więc osoby, które zazwyczaj nie mają ani wykształcenia pedagogicznego, ani przygotowania zawodowego do pracy z dzieckiem. Dzieci wychowywane i edukowane przed rozpoczęciem nauki w szkole podstawowej wyłącznie we własnej rodzinie nie zawsze potrafią nadrobić zaległości edukacyjne w ciągu rocznej edukacji w oddziale zerowym, a przede wszystkim miewają rozmaite problemy szkolne, szczególnie z adaptacją do życia społecznego, na przykład współdziałaniem w grupie, radzeniem sobie z rywalizacją wśród rówieśników; w osiąganiu gotowości szkolnej dziecka zdobycie tych umiejętności jest nie mniej istotne niż opanowanie wiedzy.

Zakończenie

Przedstawione w artykule cele i zadania edukacji przedszkolnej ciągle są, i to nie tylko w środowisku nauczycieli i rodziców, przedmiotem społecznej debaty. Podejmuje się próby odpowiedzi na pytania: Jakie jest miejsce edukacji przedszkolnej w polskim systemie oświaty? W jakim stopniu edukacja przedszkolna jest odzwierciedleniem potrzeb rozwojowych dziecka, wynikających z postępu cywilizacyjnego i społecznego, a w jakim stopniu niezbędnym i pierwszym etapem w przygotowaniu do edukacji szkolnej? Bezspornym faktem jest to, że dziecko w przedszkolu rozwija się we wszystkich sferach, kształtuje umiejętności i uczy się nowych, poznaje wartości, które będą miały znaczenie w późniejszych etapach edukacji, a nawet w dorosłym życiu.

W okresie od transformacji ustrojowej do dzisiaj w Polsce obserwujemy stały wzrost odsetka dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym. Dotyczy to dzieci mieszkających na terenach zarówno zurbanizowanych, jak i wiejskich. Przy czym w Polsce odsetek dzieci uczęszczających do przedszkoli, szczególnie w grupie trzy- i czterolatków, ciągle jeszcze jest mniejszy niż w krajach UE. Kwestia ta wymaga dyskusji społecznej, zaproponowania efektywnego sposobu rozwiązania problemów, z udziałem kluczowych podmiotów: państwa, samorządów, nauczycieli, społeczności lokalnych i rodziców.

Od lat dziewięćdziesiątych w naszym kraju podejście do wychowania przedszkolnego zmieniło się, i to w wielu wymiarach. Na pierwszym miejscu należy wskazać zmiany w świadomości społeczeństwa związane z dostrzeżeniem potrzeby edukacji przedszkolnej jako wspiera-

³⁰ Ibidem, s. 12-13.

jącej wszechstronny rozwój dziecka. Zaszły także olbrzymie zmiany w podejściu społeczności do przedszkola jako instytucji oświatowej, która dzisiaj musi spełniać wszelkie normy i standardy nowoczesnej placówki, wyposażonej w profesjonalne pomoce dydaktyczne i mającej odpowiednie zaplecze infrastrukturalne. W tym zakresie nastąpił niewątpliwie największy postęp, co jest zasługą samorządów lokalnych oraz niepublicznych organów prowadzących przedszkola. Trzecim obszarem zmian w edukacji przedszkolnej w naszym kraju są zmiany programowe. Z jednej strony uprawnoczniona jest teza, że szkoła (w tym oczywiście przedszkole) nie powinna bać się zmiany, brak zmiany może bowiem sygnalizować brak postępu. Zbyt częste zmiany w podstawach programowych wychowania przedszkolnego (a z takimi mamy ostatnio do czynienia) mogą być jednak dowodem na brak stabilnej i długofalowej koncepcji polityki państwa w stosunku do dziecka jako podmiotu wychowania przedszkolnego. Zmianom w podstawie programowej wychowania przedszkolnego mają obowiązek sprostać nauczyciele, organy prowadzące placówki i rodzice dzieci w wieku przedszkolnym. Intensywność i częstotliwość zmian może niekorzystnie odbić się także na kadrze pedagogicznej: permanentne przygotowywanie się do wprowadzania zmian będzie powodowało, iż nauczyciele będą mieli coraz mniej czasu na rzeczywiste wdrażanie zmian i ewaluację, a przecież edukacja przedszkolna to element długotrwałego procesu edukacyjno-wychowawczego, w którym obok dziecka, jako głównego podmiotu tego procesu, czynny udział bierze nauczyciel, i to on ponosi odpowiedzialność.

Wydaje się, że dobrym prognostykiem na przyszłość placówek wychowania przedszkolnego w Polsce jest duża ich różnorodność, zarówno w zakresie form wychowania przedszkolnego, podmiotów prowadzących, jak i oferty programowej, co sprzyja efektywności edukacji. Problemem mogą być natomiast zbyt duże różnice regionalne – szczególnie w miejscowościach wiejskich, oddalonych od ośrodków miejskich, brakuje konkurencyjnej oferty programowej. Omówienie w artykule wybranych zagadnień z pewnością nie wyczerpuje przedstawionego tematu, a jedynie go zarysowuje. Warto nadal śledzić zmiany zachodzące w tym obszarze edukacyjnym, a także analizować ich konsekwencje.

Bibliografia

- Balcerzak-Paradowska B.: *Ogólne tendencje w polityce rodzinnej UE*. „Biuletyn RPO – Materiały nr 67” [Warszawa 2009].
Dobry start. Fundacja Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego. Informator MEN 2008.

- Główny Urząd Statystyczny: Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2017/2018. 30.11.2018. Warszawa-Gdańsk 2018. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/oswiata-i-wychowanie-w-roku-szkolnym-20172018,1,13.html> [5.06.2019].
- Golinowska S.: *Polityka społeczna. Koncepcje – instytucje – koszty*. Warszawa: Wydawnictwo Poltex, 2000.
- Górowska-Fells M.: *Wczesna edukacja i opieka nad dziećmi w Europie – nowy raport Eurydice*. „Jezyki Obce w Szkole” 2014, nr 3. http://jows.pl/sites/default/files/fells_0.pdf [5.06.2019].
- Komisja Europejska//EACEA/Eurydice: *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe – 2014 Edition*. Eurydice Report (Kluczowe dane dotyczące wczesnej edukacji i opieki w Europie, 2014, Raport Eurydice). Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej. https://eurydice.org.pl/wp-content/uploads/2015/03/PL_KD_ECEC2014.pdf [12.05.2019].
- Krasuski J.: *Historia wychowania*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1985.
- Marchlewski W.: *Edukacja przedszkolna na terenach wiejskich – studia przypadku*. W: P. Swianewicz et al.: *Edukacja przedszkolna. Polityka samorządów gminnych w zakresie edukacji przedszkolnej*. [Biblioteczka Oświaty Samorządowej. [Nr] 4]. Red. P. Swianewicz. Warszawa: ICM UW Wydawnictwo ICM – Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytet Warszawski, 2012.
- Muchacka B.: *Współczesne wychowanie przedszkolne w Polsce*. „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna” 2013, vol. 1 (1).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 sierpnia 2013 r. w sprawie udzielania gminom dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie zadań w zakresie wychowania przedszkolnego. Dz.U. 2013, poz. 956.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej. Dz.U. 2017, poz. 356.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 kwietnia 2017 r. w sprawie udzielania gminom dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie zadań w zakresie wychowania przedszkolnego. Dz.U. 2017, poz. 875.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Dz.U. 2012, poz. 977.

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach. Dz.U. 2013, poz. 532.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Dz.U. 2014, poz. 803.
- S i k o r s k a I.: *Rozwój dziecka w przedszkolu. Stymulujące wartości wybranych systemów edukacyjnych*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010.
- S o b o t k a A.: *Edukacja przedszkolna w wybranych krajach europejskich*. W: *Edukacja przedszkolna. Polityka samorządów gminnych w zakresie edukacji przedszkolnej*. [Biblioteczka Oświaty Samorządowej. [Nr] 4]. Red. P. S w i a n i e w i c z. Warszawa: ICM UW Wydawnictwo ICM – Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytet Warszawski, 2012.
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw. Dz.U. 2013, poz. 827.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. Dz.U. 1991, nr 95, poz. 425.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym. Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95.
- Z w i e r z c h o w s k a I., M a c i ą g M.: *Pedagogika Marii Montessori dla nauczycieli i studentów*. „Wychowanie na co Dzień” 1999, nr 10.

Stanisława Nazaruk, Joanna Marchel, Ewa Tokarewicz

The Situation of Kindergartens in Poland – from the Period of Political Transformation to the Present Day

Summary: The changes related to the political transformation which took place in our country also affected education and, consequently, preschool education. The state delegated the responsibility for the administration of public schools, kindergartens and other educational institutions to local authorities, which involved a certain limitation in terms of the availability of kindergartens in some regions. A decrease in the number of children attending such institutions was particularly observed in rural communes. Poland's accession to the European Union was a crucial factor stimulating dissemination and availability of preschool education. Local governments and other entities running kindergartens took advantage of the opportunity created by the European Social Fund. Nowadays, a wide variety of preschool education forms and institutions providing such education as well as educational offers can be observed. Nevertheless, there are still some areas which require support, and

social debate on the effectiveness of preschool education is also needed. The way preschool establishments have come and the changes they have undergone over the past 25 years are particularly noteworthy. Starting from the period of neglect of infrastructure and the closure of preschool institutions, we have now entered the stage of clear understanding of the crucial role played by preschool education in further psychophysical development of a child and, at the same time, awareness of the need to invest both in physical and human capital of this important area of national education.

Keywords: children, kindergarten, political transformation, local government

Stanisława Nazaruk, Joanna Marchel, Ewa Tokarewicz

Vorschulerziehung in Polen – von den Systemumwandlungen bis zur Gegenwart

Zusammenfassung: Die mit den Systemumwandlungen verbundenen Veränderungen in unserem Land umgangen nicht den Bildungsbereich und daher auch die Vorschulerziehung. Der Staat übergab den Selbstverwaltungen die Aufgabe, Schulen, Kindergärten und andere Bildungseinrichtungen zu leiten, was in einigen Regionen dazu führte, dass der Zugang zu Kindergärten eingeschränkt war. Insbesondere in ländlichen Gemeinden war ein Rückgang der Zahl der Kinder zu verzeichnen, die diese Einrichtungen besuchten. Der Beitritt unseres Landes zur Europäischen Union war ein wichtiger Faktor dafür, dass die Vorschulerziehung weit verbreiteter und zugänglicher wurde.

Selbstverwaltungen und andere Organe, die Kindergärten leiteten, nutzten die Chance, die sie durch Europäische Sozialfonds bekamen. Heutzutage ist eine große Vielfalt im Bereich der Vorschulerziehung, der Kindergärten leitenden Organe und des Programmangebotes zu beobachten. Es gibt jedoch noch solche Bereiche, die unterstützt werden müssen und der sozialen Diskussion über die Wirksamkeit der Vorschulerziehung bedürfen. Der Weg und die Veränderungen, die in Vorschuleinrichtungen im letzten Vierteljahrhundert stattfanden, scheinen bemerkenswert zu sein. Nach der Zeit der infrastrukturellen Vernachlässigungen und der massenhaften Abschaffung dieser Einrichtungen wurden wir uns der Schlüsselrolle der Vorschulerziehung für die weitere, volle psychophysische Entwicklung des Kindes bewusst. Als notwendig gilt außerdem, in sowohl materielles als auch menschliches Kapital dieses wichtigen Bereichs der nationalen Bildung zu investieren.

Schlüsselwörter: Kind, Kindergarten, Systemumwandlungen, Selbstverwaltung